

DOI: 10.15276/ETR.05.2024.10
DOI: 10.5281/zenodo.14112511
UDC: 502.1:504.06:338.24:332.1(477)
JEL: Q01, Q56, L26, O13, R11

ВИКЛИКИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

CHALLENGES OF ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Alisa A. Shevchenko, PhD in Economics, Associate Professor
Odesa State Agrarian University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3581-7884
Email: alisoehka1978@gmail.com

Olga P. Petrenko, PhD in Economics, Associate Professor
Odesa State Agrarian University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9722-3785
Email: leka_m@ukr.net

Received 01.08.2024

Шевченко А.А., Петренко О.П. Виклики екологічного підприємництва в Україні. Науково-методична стаття.

У статті розглянуто та виділено основні відмінності в категоріях «зелена економіка», «зелений бізнес», «екологічне підприємництво». Проведено порівняльний аналіз в екологічній політиці України згідно Green Future Index. Зазначені позитивні зрушення в розвитку екологічного підприємництва. Відокремлено інструменти екологізації економіки з метою посилення рейтингової позиції України та індикатори подальшого нарощування масштабів екологічного підприємництва. Установлено основні принципи екологічного підприємництва. Досліджено динаміку розвитку екологічного підприємництва в Україні за 2016-2022 роки. Окреслено виклики, які постали перед екологічними підприємствами під час воєнних дій. Установлено шляхи подальшого розвитку екологічного підприємництва в Україні, серед яких: впровадження використання альтернативних джерел енергії, застосування рециклінгу, раціонального використання ґрунтів з метою мінімізації ерозійних процесів, підсилення екологічної освіти в суспільстві, застосування феномену декаплінгу.

Ключові слова: зелена економіка, зелений бізнес, екологічне підприємництво, індекс зеленого майбутнього, органічні оператори, органічні бренди, аграрна продукція

Shevchenko A.A., Petrenko O.P. Challenges of Ecological Entrepreneurship in Ukraine. Scientific and methodical article.

The article examines and highlights the main differences in the categories "green economy", "green business", "ecological entrepreneurship". A comparative analysis of the environmental policy of Ukraine according to the Green Future Index was carried out. Positive changes in the development of ecological entrepreneurship are noted. The tools of ecologization of the economy with the aim of strengthening the rating position of Ukraine and the indicators of the further expansion of the scale of ecological entrepreneurship are separated. The basic principles of ecological entrepreneurship have been established. The dynamics of the development of ecological entrepreneurship in Ukraine for 2016-2022 have been studied. Challenges faced by environmental enterprises during military operations are outlined. Ways for the further development of ecological entrepreneurship in Ukraine have been established, including: the introduction of the use of alternative energy sources, the use of recycling, the rational use of soils in order to minimize erosion processes, the strengthening of environmental education in society, the application of the decoupling phenomenon.

Keywords: green economy, green business, ecological entrepreneurship, green future index, organic operators, organic brands, agricultural products

Глобальні зміни клімату, деградація навколишнього середовища та необхідність переходу до сталого розвитку, особливо в період невизначеності для України, зумовлюють активізацію діяльності екологічного підприємництва. Воно відіграє важливу роль у збереженні природних ресурсів, зменшенні викидів парникових газів та впровадженні інноваційних технологій для охорони довкілля. У різних країнах світу спостерігається зростання інтересу до «зелених» бізнесів, що створюють додаткові робочі місця, сприяють економічному розвитку та підвищують якість життя.

Україна, як країна з значним потенціалом природних ресурсів та економічними можливостями, потребує впровадження екологічно орієнтованих бізнес-практик, що сприятимуть зменшенню негативного впливу на екосистеми та підвищенню якості життя населення.

Дослідження викликів, з якими стикаються екологічні підприємці, а також аналіз потенційних можливостей їх розвитку, є ключовими для формування дієвих стратегій підтримки та стимулювання екологічного бізнесу в Україні. Це включає оцінку поточного стану екологічного підприємництва, визначення основних бар'єрів та ризиків, а також виявлення перспективних напрямків, що можуть забезпечити стійке економічне зростання та екологічну безпеку. Дослідження та аналіз проблем і перспектив екологічного бізнесу сприятимуть впровадженню інноваційних рішень, підвищенню ефективності використання ресурсів, створенню нових робочих місць та забезпеченню сталого розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми екологічного підприємництва розглядаються багатьма вченими і результати досліджень носять дискусійний характер. Виклики екологічного підприємництва в своїх працях

розглядають як зарубіжні так і вітчизняні вчені: Елкінгтон Дж.(Elkington J.,2004), Шалтеггер С.О. (Schaltegger S.A., 2002), Боровик О.Н., Будяев М.О., Даций О.І., Степаненко Б.В., Купалова Г.І., Тітенко Г.В., Поясник Г.В., Гура А.О., Гуцан Т.Г., Горбач Л., Рубан О., Гуменюк Я., Квач Я.П., Фірсова К.В., Борісов О.Г., Шевченко А.А., Петренко О.П., Печенюк А.В., Лагодієнко В.В., Теплюк М.А., Варламова М.Л., Іщук Ю.А. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Однак, навколишнє економічне середовище дуже мінливе і постійно додає ризики щодо розвитку сталого екологічного підприємництва у світі, в тому числі і в Україні. Починаючи з глобального потепління і закінчуючи воєнними діями в країні. Тому, дослідження цих викликів та вивчення успішних прикладів екологічного підприємництва дозволить визначити перспективні напрямки розвитку та сприятиме створенню умов для зростання «зеленого бізнесу».

Метою статті є дослідження поточного стану, проблем і можливостей розвитку екологічного підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Більшість досліджень було спрямовано з економічної точки зору на визначення прибутковості та ефективності підприємництва. Але у XXI столітті предметом досліджень економістів стає гуманістичне ставлення до здійснення підприємницької діяльності, що є наслідком нанесеної шкоди довкіллю. Розвинуті країни світу стали перед вибором: продовжувати і далі виснажувати природні ресурси або обрати стратегію подальшого господарювання, що буде спрямована на потреби майбутнього суспільства. Тобто наступило нове тисячоліття із необхідністю «соціальної відповідальності» за результати підприємництва. Саме усвідомлення екологічної катастрофи об'єднує зусилля науковців.

Тому на сучасному етапі розвитку світової економіки актуальності набувають дослідження у напрямку екопідприємництва, зеленого бізнесу та зеленої економіки. Відмінності між зазначеними категоріями представлено в таблиці 1.

В результаті проведених досліджень необхідно зазначити, що єдиного погляду на трактування розглянутих понять серед кола науковців не спостерігається.

Таблиця 1. Трактування поняття «зелена економіка», «зелений бізнес», «екологічне підприємництво»

Автор	Визначення
<i>«зелена економіка»</i>	
Чмир О.С., Захаркевич Н.П.	«засіб забезпечення сталого розвитку, а її формування передбачає перегляд стандартів життя суспільства з метою збереження природного середовища, підвищення ефективності використання ресурсів, розвитку екологоорієнтованої діяльності та структурної перебудови економіки в бік збільшення частки «зелених» секторів та скорочення «коричневих»» [1]
Гура А.О., Гуцан Т.Г.	«є складовою сталого розвитку і передбачає збалансоване співіснування навколишнього середовища, соціальної й економічної систем» [2]
Горбач Л., Рубан О., Гуменюк Я.	«інноваційний та стратегічний шлях розвитку глобальної, національної та регіональної економіки, ...направлений на екологічні та соціальні ефекти... з орієнтацією на стале економічне зростання» [3]
Квач Я.П., Фірсова К.В., Борісов О.Г.	«...приводить до покращення добробуту людей і соціальної справедливості..зниження екологічних ризиків та екологічного дефіциту» [4]
<i>«зелений бізнес»</i>	
Елкінгтон Дж. (Elkington J.,2004)	« вид підприємництва, спрямований на створення нових, більш сталих форм суспільного багатства» [5]
Степаненко Б.В.	«вид комерційної діяльності, ...з отримання прибутку від продажу екологічних товарів і послуг, виробництво яких передбачає застосування методів та технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля... який може бути реалізований у будь-якій сфері економіки» [6]
<i>«екологічне підприємництво»</i>	
Боровик О.Н.	«форма підприємницької діяльності, орієнтована на задоволення еколого-економічних потреб шляхом створення продуктів, де головним фактором є їх екологічна корисність, а компоненти екологічної системи виступають як визначальні елементи для цих потреб» [7]
Шалтеггер С.О. (Schaltegger S.A., 2002)	«форма підприємницької діяльності, в якій підприємці одночасно прагнуть досягти високих ринкових та екологічних цілей» [8]
Тітенко Г.В.	«діяльність підприємств, що займаються виробництвом товарів, виконанням робіт або наданням послуг, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки, раціональне використання природних ресурсів та підвищення рівня охорони навколишнього середовища. Основною метою такої діяльності є досягнення як економічного, так і екологічного ефекту» [9]

Джерело: складено авторами за матеріалами [1-9]

Слід підкреслити, що концепцією зеленої економіки є забезпечення сталого виробництва, споживання та розподілу ресурсів з мінімізацією екологічних ризиків. Тобто основними засадами є збереження навколишнього середовища, підтримка екологічних технологій та відновлюваних джерел енергії. Зелена економіка включає і галузі виробництва, енергетики, транспорту, будівництва та інші. Тому зелений бізнес – це будь-який вид підприємницької діяльності, який продукує не екологічно чисті продукти в цілому, але мають зелене спрямування і немає негативного впливу на навколишнє середовище.

Основна відмінність цих категорій полягає у тому, що «зелена економіка» – це концептуальна рамка для організації економіки з урахуванням екологічних аспектів, тоді як «зелений бізнес» – це конкретна форма підприємництва, що зосереджена на створенні екологічно чистих товарів та послуг або використанні зелених технологій у виробництві.

Зелений бізнес може включати в себе екологічне підприємництво, але поряд охоплює такі аспекти, як сталість виробництва, відно-

влювана енергія, управління відходами, соціальна відповідальність підприємства та інше, що не обов'язково пов'язані з підприємництвом.

Концепція екологічного підприємництва, на нашу думку, спрямована на розвиток та впровадження екологічних інновацій, продукції в напрямку зменшення шкідливого впливу на довкілля і має практичне спрямування на ініціативних діях.

Слід відмітити, що екологічне підприємництво є складовою сталого розвитку будь-якої країни. Індекс сталого розвитку ООН (United Nations Sustainable Development Index, UNSDI) формується на системі показників серед яких виділені екологічні. Так, у 2023 році найвищі значення таких показників досягнуто у Фінляндії, Швеції, Данії, Німеччині, Австрії. Україна посіла в даному рейтингу 38-ме місце з індексом 76,52 [10].

Індекс зеленого майбутнього (Green Future Index) є показником, який вимірює ступінь сталого розвитку та екологічної збалансованості країни або регіону (Рис.1). Цей індекс дозволяє здійснювати порівняльний аналіз в екологічній політиці різних держав.

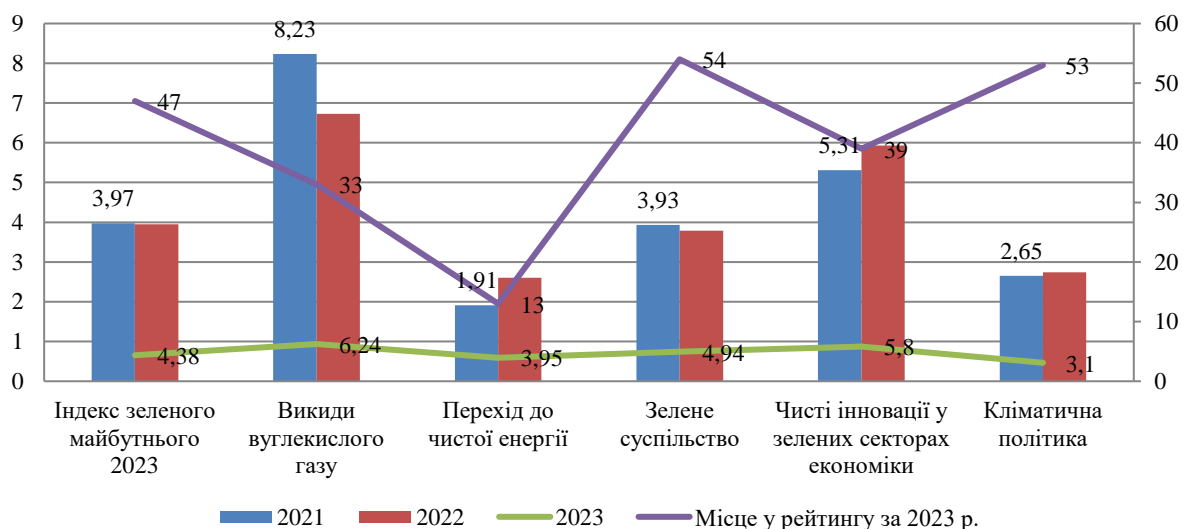

Рисунок 1. Україна в рейтингу за Індексом зеленого майбутнього 2023 р.

Джерело: складено авторами за матеріалами [3]

Можна відмітити, що Україна має позитивні зрушення, але більшість напрямків ще потребують певних зусиль до сталого екологічного розвитку. З метою посилення рейтингової позиції України, слід перейняти досвід країн Європейського Союзу у використанні інструментів екологізації економіки. Індикаторами в цьому напрямку в країнах ЄС є:

- використання диференційованого підходу в оподаткуванні підприємств залежно від результатів їх екологічної діяльності і досягнень у даному напрямку;
- фінансова підтримка із бюджетів різних рівнів, а також фондів та банківської системи;

- надання пільг на екологічне підприємництво;
- збори до бюджетів за шкідливий вплив на навколишнє середовище;
- нарахування великих штрафів за порушення норм екологічного законодавства [11].

Підкреслимо, що подальший розвиток будь-якого процесу, в тому числі і аграрного екологічного підприємництва залежить від потреб, які назріли на сучасному етапі становлення. Екологічні потреби України, які можна розглядати як індикатори подальшого нарощування масштабів екологічного підприємництва представлено на рисунку 2.

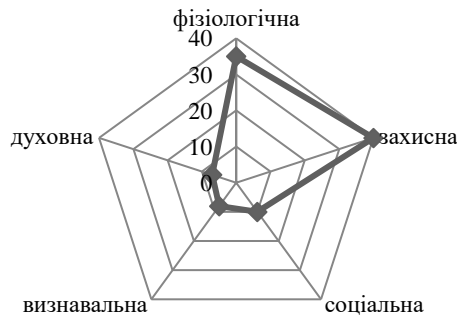

Рисунок 2. Екологічні потреби в суспільстві
Джерело: власна розробка авторів

Останніми роками все більше людей усвідомлюють наскільки важливим для їх здоров'я є вживання екологічно чистої продукції, а також гостро постають питання забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря. В економічно розвинутих країнах особливо піднімається питання щодо захисту населення від існуючих загроз забруднення навколишнього середовища. Має

місце потреба в спілкуванні на чистому та незабрудненому навколишньому середовищі; відчутті частиною цього середовища, а також ступеню поваги до себе за результати власної діяльності.

Щодо аграрного сектора, слід відмітити сфери застосування екологічного підприємництва (рис. 3).

Рисунок 3. Сфери застосування аграрного екологічного підприємництва
Джерело: власна розробка авторів

На наш погляд із зазначених сфер найважливішою є саме виробництво аграрної екологічно чистої (органічної) продукції на сучасному етапі і поповнення бюджету країни через зростання ВВП України. Створення та продаж такої продукції передбачає: проведення досліджень та моніторингу на ринку попиту та пропозиції органічної продукції; обрання методів виробництва цієї продукції; отримання сертифікату; розвиток збутової діяльності; дотримання стандартів.

В аграрному виробництві зелені технології мають бути спрямовані в першу чергу на зниження енергоефективності, що можливо через використання альтернативних джерел енергії. Збереження водних ресурсів можна досягти, наприклад, в результаті використання краплинного зрошення, очищення води. Виробництво аграрної продукції

має здійснюватись на принципах органічних технологій з використанням елементів точного землеробства з метою оптимізації використання обмежених ресурсів.

Також в аграрному секторі доцільно використовувати рециклінг – це один із можливих варіантів переробки відходів. Щодо аграрного виробництва, то тут таких варіантів може бути велика кількість: відходи в рослинництві (побічна продукція), мертві тварини, гній, агрохімічні відходи та ін. Завдяки рециклінгу можна максимально на перспективу зменшувати навантаження на довкілля за рахунок: компостування біомаси; використання біомаси на підстилку або як джерело енергії; переробка соломи зернових, качанів кукурудзи, кошиків соняшнику на папір та картон; переробка меляси на лізин та лимонну кислоту та ін.

Виходячи з того, що основним засобом виробництва в аграрному підприємстві є земля, основним напрямком аграріїв з охорони природи має в першу чергу бути спрямована на раціональне використання ґрунтів з метою мінімізації ерозійних процесів, що можна досягнути за допомогою правильного чергування с.-г. культур на полях, вирощування районаних сортів та гібридів с.-г. культур, використання альтернативного органічного живлення ґрунтів та захисту рослин. Отже, на думку науковців: «Застосування зеленої революції в аграрному секторі може стати справжнім каталізатором покращення якості життя сільського населення, сприятиме економічному розвитку, соціальній стабільності та сталому збереженню природних ресурсів» [12, 13], а також впливатимуть на прийняття підприємствами інноваційних рішень [14].

Розвиток екологічного підприємництва можливий тільки за умови поєднання кожної із зазначених сфер і основою має стати екологічна освіта. Кожен із суб'єктів аграрного екологічного

підприємства чи то фізична чи юридична особа будь-якої форми власності повинен усвідомлювати, що має бути причетним до зростання екологічної освіти в українському суспільстві через організацію семінарів, співробітництва із закладами вищої освіти, роботою у громадах та інше.

Створення зеленого бізнесу є перспективним напрямом для подальшого сталого розвитку громад і усвідомлення туристів щодо дбайливого відношення до навколишнього середовища. Еко-туризм, в свою чергу, сприятиме підсиленню екологічної освіти в суспільстві.

Ефект від екопідприємства слід розглядати з боку споживачів як результат задоволення їх потреб, а з боку підприємців як отримання додаткового прибутку від реалізації екологічної користності.

Отже, за результатами досліджень можна виділити основні принципи екологічного підприємництва (рис. 3).

Рисунок 3. Принципи екологічного підприємства
Джерело: власна розробка авторів

В найближчий час, на нашу думку, Україна має орієнтуватись на кращий світовий досвід імплементації екологічної компоненти саме у виробничу діяльність аграрного підприємства. На основі екологічної свідомості має здійснюватись інноваційна екологізація виробничих процесів у аграрній сфері. Одним із сформованих трендів, що заслуговує на увагу в наших подальших дослідженнях є феномен декаплінгу, який можна технічно представити формулою «підвищення якості при зменшенні витрат». За теорією декаплінгу подальший економічний розвиток можливо розглядати відокремлено від споживання ресурсів та негативного впливу на навколишнє середовище. Ми погоджуємось що ця концепція є ключовою у сфері сталого екологічного розвитку. Декаплінг має декілька форм прояву, які стосуються споживання ресурсів, викидів шкідливих речовин в атмосферу, утилізації відходів (циркулярна економіка). Усі напрями вказують на необхідність переходу на екологічно ефективні технології виробництва в аграрних підприємствах.

Органічне виробництво аграрної продукції передбачає саме такий підхід: без використання синтетичних ресурсів виробництва та ГМО. Декаплінг та органічне виробництво аграрної продукції мають спільний акцент на сталому

використанні ресурсів та мінімально шкідливому впливі на довкілля.

Як показують дослідження: «У світовому виробництві щороку зростає частка органічної продукції. В Україні до початку повномасштабного Російського вторгнення також зростала кількість операторів виробників органічної продукції та збільшувались площі органічних с.-г. угідь... Основні виробники органічної продукції були зосереджені в Київській, Вінницькій, Закарпатській, Одеській, Львівській, Херсонській, Полтавській, Житомирській областях. Органічна продукція має бути обов'язково сертифікованою і її виробництво контролюється акредитованим органом сертифікації» [15].

Незважаючи на війну, Україна є потужним виробником аграрної органічної продукції і експортером її в країни Європейського Союзу. Станом на 31.12.2022 р. загальна площа с.-г. органічних угідь та перехідного періоду склала 263619 га. [16] та 380 (на 12% менше проти 2021 р.) операторів с.-г. органічної продукції (рис. 4 та 5). Це зменшення пов'язано із окупацією земель в Запорізькій та Херсонській областях. Є проблеми із проведенням сертифікаційних інспекцій: деякі іноземні органи зупинили свою діяльність через поважні причини.

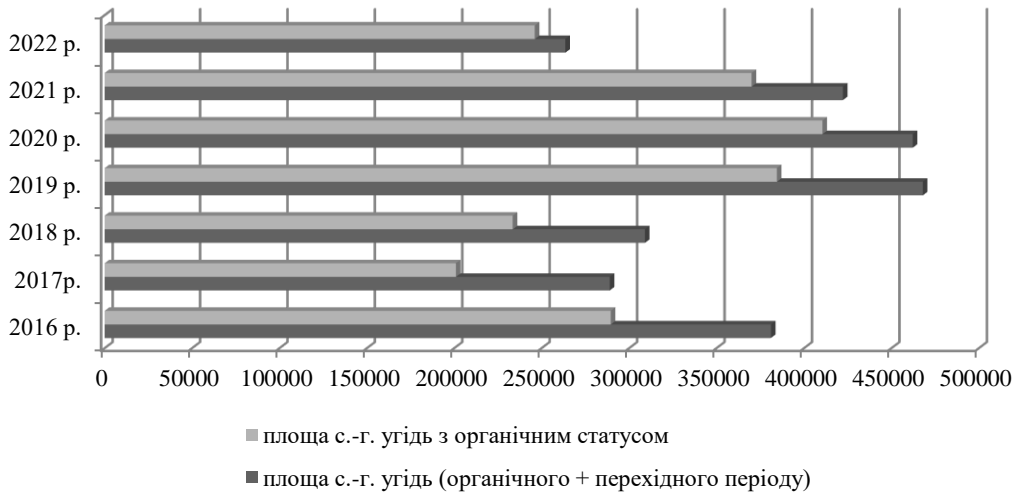

Рисунок 4. Площа с.-г. угідь під органічним виробництвом в Україні
Джерело: власна розробка авторів

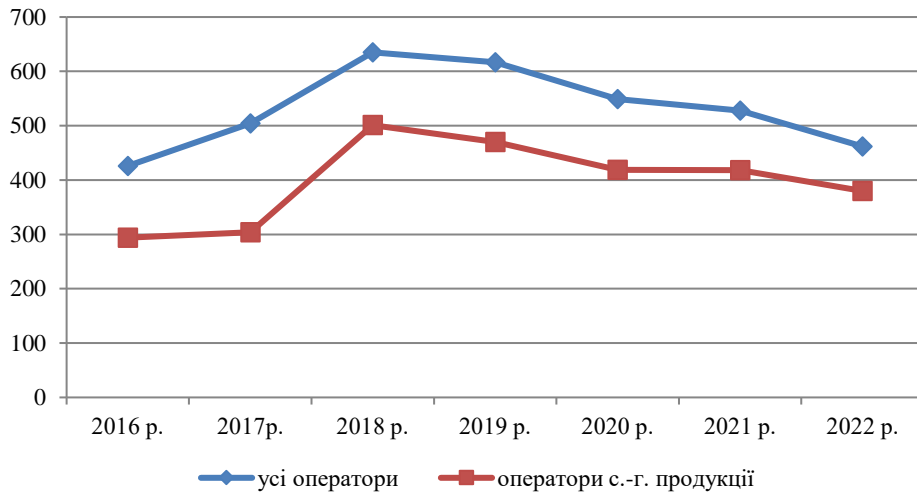

Рисунок 5. Кількість органічних операторів в Україні
Джерело: власна розробка авторів

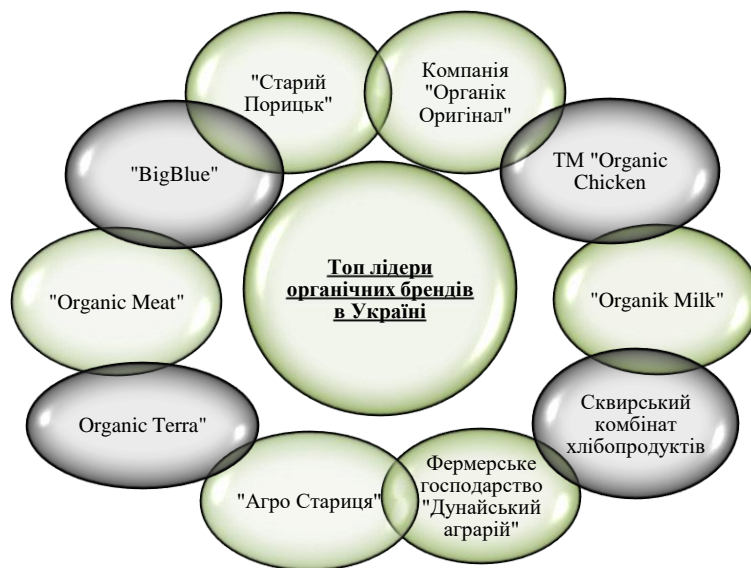

Рисунок 6. Органічні бренди аграрної продукції в Україні у 2023 р.
Джерело: складено авторами за матеріалами [17]

Серед аграрної продукції найбільша частка в обсязі реалізованої органічної продукції на внутрішньому ринку належить у 2022 р. молоку (85 млн. грн.), маслу (115 млн. грн.), фруктам (58 млн. грн.), сиру кисломолочному (51 млн. грн.) та крупам (43 млн. грн.).

Відмітимо, що спостерігається скорочення продажу органічної продукції на внутрішньому ринку через повномасштабне вторгнення на 36% у 2022 р. проти 2021 р.

Поряд з тим розміри валютної виручки від експорту органічної продукції склали 219 млн. дол. США у 2022 р., що на 1,4% менше проти 2021 р. та на 7,3% більше проти 2020 р. Слід зазначити, що в натуральному виразі кількість експорту органічної продукції з 2019 р. має тенденцію спаду (тобто зростає ціна реалізації продукції поряд із зміною структури експорту). У 2022 р. Україна експортувала органічну продукцію (приблизно на суму 219 млн. дол. США) і отримала найбільшу частку валютної виручки у Нідерланди, Австрію, Німеччину, США та Польщу.

У 2022 р. лідерами серед експортованої органічної продукції з України були олія соняшникова (43,3 млн. дол. США), соя (33 млн. дол. США); кукурудза (27,3 млн. дол. США) та чорниця заморожена (25,3 млн. дол. США).

Отже, сфера аграрного екологічного (органічного) підприємництва України демонструє, незважаючи на виклики зовнішнього середовища, значні успіхи і залишається на плаву.

Висновки

Воєнні дії в Україні завдають збитки не лише економіці країни, але й навколишньому середовищу: ґрунтам, повітрю, воді, рослинам та

тваринам. Тому впровадження та розвиток екологічного підприємництва в країні набули особливого значення. Серед викликів, які постали перед екологічними підприємствами під час воєнних дій слід відмітити: руйнування інфраструктури, забруднення навколишнього середовища, нестача сировини та інших ресурсів через порушення логістичних ланцюгів, вимушене переселення працівників та забезпечення їхньої безпеки, втрата ринків збуту, зниження платоспроможності споживачів та проблеми з доступом до фінансування, відтік інвесторів та відсутність нових інвестицій через нестабільну ситуацію, необхідність дотримання нових норм і стандартів у кризових умовах, втрата кваліфікованих кадрів, негативний імідж країни на міжнародній арені через військовий конфлікт, зниження попиту на екологічно чисті продукти через економічні труднощі у населення та інші.

Проте, не дивлячись на всі труднощі та скорочення кількості таких підприємств, екологічне підприємництво в Україні продовжує функціонувати. Подальший розвиток таких підприємств, на нашу думку, можливий за умов:

- впровадження використання альтернативних джерел енергії;
- застосування рециклінгу;
- раціонального використання ґрунтів з метою мінімізації ерозійних процесів;
- підсилення екологічної освіти в суспільстві;
- застосування феномену декаплінгу.

Зазначені заходи сприятимуть впровадженню інноваційних рішень, підвищенню ефективності використання ресурсів, створенню нових робочих місць та забезпеченню сталого розвитку країни.

Abstract

The article examines and highlights the main differences in the categories "green economy", "green business", "ecological entrepreneurship". A comparative analysis of the environmental policy of Ukraine according to the Green Future Index was carried out. Positive changes in the development of ecological entrepreneurship are noted. The tools for greening the economy with the aim of strengthening the rating position of Ukraine and the indicators for the further expansion of the scale of ecological entrepreneurship are separated, including: the use of a differentiated approach in the taxation of enterprises depending on the results of their environmental activities and achievements in this direction; financial support from budgets of various levels, as well as funds and the banking system; provision of benefits for ecological entrepreneurship; fees to budgets for harmful effects on the environment; assessment of fines for violations of environmental legislation. The basic principles of ecological entrepreneurship have been established. The dynamics of the development of ecological entrepreneurship in Ukraine for 2016-2022 have been studied.

Challenges faced by environmental enterprises during hostilities are outlined: destruction of infrastructure, environmental pollution, shortage of raw materials and other resources due to disruption of logistics chains, forced relocation of workers and ensuring their safety, loss of sales markets, decrease in consumer solvency and problems with access to financing, the outflow of investors and the lack of new investments due to an unstable situation, the need to comply with new norms and standards in crisis conditions, the loss of qualified personnel, the country's negative image on the international arena due to the military conflict, a decrease in demand for environmentally friendly products due to economic difficulties among the population, and others.

Ways for the further development of ecological entrepreneurship in Ukraine have been established, including: the use of a differentiated approach in taxation, financial support from budgets of various levels, as well as from funds and the banking system, the introduction of the use of alternative energy sources, the use of recycling, the rational use of soils in order to minimize erosion processes, strengthening environmental education in society, application of decoupling phenomenon.

Список літератури:

1. Чмир О.С., Захаркевич Н.П. «Зелена» економіка: сутність, цілі та базові принципи. Економічний вісник Донбасу. 2013. № 3. С. 54-62. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/123331/9-Chmyr.pdf?sequence=1>.
2. Гура А.О., Гуцан Т.Г. Зелена економіка: сутність, чинники та перспективи розвитку в Україні. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Економіка. 2017. Вип. 17. С. 42-52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnp_eko_2017_17_7.
3. Горбач Л.М., Рубан О.О., Гуменюк Я.М. Зелена економіка та сталє виробництво в умовах глобалізації. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3338/3265>.
4. Квач Я.П., Фірсова К.В., Борисов О.Г. «Зелена економіка»: можливості для України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 52-56.
5. Elkington J. The Triple Bottom Line, Does It All Add Up?: Assessing the Sustainability of Business and CSR. Earthscan Publications Ltd, 2004. 186 p.
6. Степаненко Б.В. Концептуальні підходи до визначення поняття «зелений бізнес». 2010. С. 22-41. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_22.pdf.
7. Боровик О.Н. Екологічне підприємництво та його переваги. Управління інноваційним процесом в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/31072a5d-779c-445a-a116-3861e235f770/content>.
8. Schaltegger S.A. Framework for Ecopreneurship: Leading Bioneers and Environmental Managers to Ecopreneurship. Greener Management International. 2002. № 38. P. 45-58.
9. Тітенко Г.В. Морфологічний та контент-аналіз поняття «екологічне підприємництво». Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Екологія». 2012. № 1004. Вип. 7. С. 109-113. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8888/2/Gavru.pdf>.
10. Варламова М.Л., Іщук Ю.А. Підходи до оцінки сталого розвитку країн. Modern Economics. 2023. №42. С.12-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/42-2023/varlamova.pdf>.
11. Печенюк А.В. Перспективи екологізації економіки України в умовах європейської інтеграції. Інноваційна економіка. 2023. №1 (93). С. 99-107.
12. Петренко О.П. Зелена революція в аграрному секторі: шлях до сталого економічного розвитку. Економіка харчової промисловості. 2023. Том 15 № 2. С. 38-43. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fie/article/view/2674/2836>.
13. Lagodiienko V.V., Datsii O.I., Petrenko O.P., Tepluk M.A., Budiaiev M.O. Economic aspects of assessment and marketing of carbon emissions by enterprises based on the principles of sustainable development. Naukovyi visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2023. №3. Pp. 111-117. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvngu.in.ua/index.php/uk/arkhiv-zhurnalu/zavipuskami/1896-2023/zmist-3-2023/6625-111>.
14. Шевченко А.А., Петренко О.П., Добрянська Н.А. Інноваційний розвиток аграрних підприємств. Аграрний вісник Причорномор'я: збірник наукових праць. Економічні науки. Одеса. 2017. Вип. 86. С. 200-213.
15. Шевченко А.А., Нікіфорчук М.Ю. Органічне виробництво с.-г. продукції: можливості для аграріїв в Україні. Економічний вісник Причорномор'я. 2021. №2. С. 115-123. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ebbsl.com.ua/index.php/visnyk/article/view/28/25>.
16. Органічне виробництво в Україні. Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>.
17. ORGANIC'23: ТОП-10 найвпізнаваніших органічних брендів України. Brandstory. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://brandstory.com.ua/specproekty/organic-23/organic-23-top-10-najvpiznavanisih-organicnih-brendiv-ukraini>.

References:

1. Chmyr, O.S. & Zakharkevich, N.P. (2013). "Green" economy: essence, goals and basic principles. Donbas economic bulletin. № 3. P. 54-62. Retrieved from: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/123331/9-Chmyr.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
2. Gura, A.O. & Gutsan, T.G. (2017). Green economy: essence, factors and prospects of development in Ukraine. Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after

- H.S. Skovoroda. *Economy*. № 17. P. 42-52. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_eko_2017_17_7 [in Ukrainian].
3. Horbach, L.M., Ruban, O.O. & Gumenyuk Y.M. (2024). Green economy and sustainable production in the conditions of globalization. *Economy and society*. №59. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3338/3265> [in Ukrainian].
  4. Kvach, Y.P., Firsova, K.V. & Borisov, O.G. (2015). "Green economy": opportunities for Ukraine. *Global and national economic problems*. № 6. P. 52-56 [in Ukrainian].
  5. Elkington, J. (2004). *The Triple Bottom Line, Does It All Add Up?: Assessing the Sustainability of Business and CSR*. Earthscan Publications Ltd. 186 p. [in English].
  6. Stepanenko, B.V. (2010). Conceptual approaches to defining the concept of "green business". P. 22-41. Retrieved from: http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_22.pdf [in Ukrainian].
  7. Borovyk, O.N. Ecological entrepreneurship and its advantages. *Management of the innovation process in Ukraine*. Retrieved from: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/31072a5d-779c-445a-a116-3861e235f770/content> [in Ukrainian].
  8. Schaltegger, S.A. (2002). Framework for Ecopreneurship: Leading Bioneers and Environmental Managers to Ecopreneurship. *Greener Management International*, 38. P. 45-58 [in English].
  9. Titenko, G.V. (2012). Morphological and content analysis of the concept of "ecological entrepreneurship". *Herald of V. N. Karazin KhNU. "Ecology" series*. No 1004. (7). P. 109-113. Retrieved from: <http://ekhnur.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8888/2/Gavru.pdf> [in Ukrainian].
  10. Varlamova, M.L. & Ishchuk, Yu.A. (2023). Approaches to assessing the sustainable development of countries. *Modern Economics*. №42. P.12-18. Retrieved from: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/42-2023/varlamova.pdf> [in Ukrainian].
  11. Pechenyuk, A.V. (2023). Prospects of ecologization of the economy of Ukraine in the conditions of European integration. *Innovative economy*. №1 (93). P. 99-107 [in Ukrainian].
  12. Petrenko, O.P. (2023). Green revolution in the agricultural sector: the path to sustainable economic development. *Economics of the food industry*. № 15(2). P. 38-43 Retrieved from: <https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fie/article/view/2674/2836> [in Ukrainian].
  13. Lagodiienko, V.V., Datsii, O.I., Petrenko, O.P., Tepluk, M.A. & Budiaiev M.O. (2023). Economic aspects of assessment and marketing of carbon emissions by enterprises based on the principles of sustainable development. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. №3. Pp. 111-117. Retrieved from: <http://nvngu.in.ua/index.php/uk/arkhiv-zhurnalu/za-vipuskami/1896-2023/zmist-3-2023/6625-111> [in Ukrainian].
  14. Shevchenko, A.A., Petrenko, O.P. & Dobryanska, N.A. (2017). Innovative development of agricultural enterprises. *Agrarian Herald of the Black Sea: a collection of scientific papers. Economic sciences*. Odesa. №86. P. 200-213 [in Ukrainian].
  15. Shevchenko, A.A. & Nikiforchuk, M.Yu. (2021). Organic production of rural areas. products: opportunities for farmers in Ukraine. *Economic Bulletin of the Black Sea Region*. №2. P. 115-123 Retrieved from: <https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/28/25> [in Ukrainian].
  16. Organic production in Ukraine. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini> [in Ukrainian].
  17. ORGANIC'23: TOP 10 most recognizable organic brands of Ukraine. *Brandstory*. Retrieved from: <https://brandstory.com.ua/specproekty/organic-23/organic-23-top-10-najvpiznavanisih-organichnih-bren-div-ukraini> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Шевченко А.А. Виклики екологічного підприємництва в Україні / А.А. Шевченко, О.П. Петренко // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2024. – № 5 (75). – С. 86-94. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No5/86.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.05.2024.10. DOI: 10.5281/zenodo.14112511.

Reference a Journal Article:

Shevchenko A.A. *Challenges of Ecological Entrepreneurship in Ukraine* / A.A. Shevchenko, O.P. Petrenko // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2024. – № 5 (75). – P. 86-94. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No5/86.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.05.2024.10. DOI: 10.5281/zenodo.14112511.

